

**Forgács Attila - Györfi-Tóth Péter -Mező Ferenc- Nagy Imre- Veliky János:
Társadalmi és állampolgári ismeretek középiskolásoknak**

**A TANKÖNYVI LECKÉK
FELDOLGOZÁSÁNAK VÁZLATA
12. ÉVFOLYAM**

VI/1. tankönyvi lecke: A jelrendszerek kialakulása. A beszéd és az írásbeliség

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Közösségek és kommunikáció. Államok, írás, írástudók az ókori Keleten. Az írás demokratizálódása. A tudás átörökítése. Hírközlés az ókorban.

FOGALMAK: *információ, kommunikáció, a beszéd forradalma, az írás forradalma, a könyvnyomtatás forradalma, a távközlés forradalma, az elektronikus információfeldolgozás forradalma, képirás (piktográfia), fogalomírás (ideográfia), szó- és szótagírás, írnokok társadalma, betűírás (akrofónia), „tudás demokratizálódása”, osztrakiszmosz (cserépszavazás), agyagtábla, papirusz, pergamen, könyv, „volumen”, könyvkereskedelem, retorika, közfoglalmi úthálózat (cursus publicus).*

VI/2. tankönyvi lecke: A kommunikáció és az írásbeliség jelentőségének megnövekedése a középkorban. A magyar írásbeliség

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A latin és a görög írásbeliség. Kódexek és oklevelek. Az írás egyházi monopóliumának megszűnése. Írásbeliség a középkori Magyarországon. A hírközlés helyzete.

FOGALMAK: *világi írástudók, egyházi értelmiség, „Karoling reneszánsz”, „makedón reneszánsz”, minuszkula, triglosszia, glagolita írás, cirill írás, literátus (írástudó), klerikus (egyházi személy), littera (könyvírás), nota (használati írás), kódex, scriptorium (másolóműhely), oklevélkiadás (kancellária), kalligráfia, egyetemi másolóműhelyek, liturgiai tekercek, könyvnyomtatás, rovásírás, hiteles helyek.*

VI/3. tankönyvi lecke: Az információ a polgárság értékvilágában. A magyar nyilvánosság múltja

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A könyvnyomtatás által előidézett változások. Változó társadalom, változó nyilvánosság. A hírközlés fejlődése. A polgári nyilvánosság kialakulása Magyarországon.

FOGALMAK: *reformáció, hírlapok, sajtószabadság, „hírlevelek”, posta, Chappe-féle távíró, elektromos távíró, vezetékes telegráf, Morse-távíró, telex, hírügynökségek, távbeszélő-készülékek, szikratávíró, szabadkőműves páholy, irodalmi szalon, modern politikai sajtó, hírszolgálati iroda, telefonközpont, tömegsajtó.*

VI/4. tankönyvi lecke: Önálló médiahatalmak

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A rádió. A televízió. Szórakoztatni, tanítani, irányítani. Új kommunikációs lehetőségek – harc a piacért a médiumok között. A médiumok szerepe a társadalomban és a politikában.

FOGALMAK: *szabad versenyes rádiózás, állami rádiózás, média, műsортípusok, néprádióprogram, távoktatás, „kultúrfőlény”, háttérmédium, elektronikus információfeldolgozás, távközlési műholdak, hálózatok, „világfalu”, hírügynökség, internet, közvélemény-kutatások.*

VII/1. tankönyvi lecke: A keleti despotizmustól az antik demokráciáig

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az állam kialakulása. Az ókori Kelet ázsiai típusú államai. Az antik típusú állam az ókori Görögországban. Antik típusú állam a köztársasági Rómában. A császárság Rómában.

FOGALMAK: *ókori keleti (ázsiai) típusú államok, antik típusú államok, despotikus monarchia, centralizáció, talió-elv, khóra, polisz, oligarchikus berendezkedés, demokrácia, dór, helóta, klórosz (parcella), vénék (geron), népgyűlés (apella), ellenőrök (ephorosz), körüllakók (perioikosz), metoikosz (idegen), népgyűlés (ekklészia), tanács (bulé), népbíró (héliaia), sztratégosz (hadvezér), napidj, „homo politicus”, arisztokratikus köztársaság, klasszikus rabszolgaság, hivatalnokok (magistratus), impérium, consul, praetor, censor, kollegialitás, principátus, princeps.*

VII/2. tankönyvi lecke: Uralmi formák a feudalizmusban

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A feudális állam általános jellemzői. Államfejlődés Nyugat-Európában a kora feudalizmus idején (VI–X. század). Államfejlődés Nyugat-Európában az érett feudalizmus idején (X–XV. század). Államfejlődés Nyugat-Európában a késői feudalizmus idején (XVI–XVIII. század). Feudális állam és jogfejlődés Magyarországon.

FOGALMAK: *kettős tulajdonjog, hűbériség, hűbérúr (senior), hűbéres (vazallus), immunitások, hűbéri anarchia, rendi tagozódás, rendi monarchia, képviselői országgyűlés, hatalommegosztás, kétkamarás parlament, háromkamarás rendi gyűlés, abszolút monarchia, patrimonális állam, rendi provincializmus, Szent Korona-eszme.*

VII/3. tankönyvi lecke: A polgári alkotmányos eszmék és az állam

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A polgári állam tudati előkészítője, a felvilágosodás. A polgári forradalom és a kialakuló polgári állam. A polgári állam általános jellemzői. A polgári átalakulás Magyarországon.

FOGALMAK: *felvilágosodás, társadalmi szerződés, természetjogi koncepció, a hatalommegosztás elve, ártermelő nemesség, tőkés polgárság, önkormányzatiság, honorációr pártok, konzervatív (tory) párt, liberális (whig) párt, nemzetgyűlés, népszuverenitás, modern nemzetállam, államnemzet, kultúrnemzet, tulajdonosi individualizmus, szociálliberalizmus, klasszikus liberalizmus, reformkonzervatívok, reformkor, népképviselői országgyűlés, dualista állam.*

VII/4. tankönyvi lecke: A demokráciától a totális államig – és vissza. Államberendezkedések a XX. században

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A modern tömegdemokráciák. A totalitárius állam Németországban. A fasiszta diktatúra Olaszországban. Az orosz fejlődés. A szovjet típusú államberendezkedés Magyarországon (1948–1956–1989). A totális állam általános jellemzői. A totális állam bukása.

FOGALMAK: *tőkés világgazdaság, modern tömegdemokráciák, jóléti-szociális állam, totalitárius állam, világgazdasági válság, kötelező munkaszolgálat, kényszerkartzellezés, felhatalmázási törvény, szociális és politikai demagógia, fajelmélet,*

antiszemitizmus, korporatív államszervezet, etatizmus, bolsevik párt, demokratikus centralizmus, GULAG, tanácsok, „puha diktatúra”, modernizációs válság.

VII/5. tankönyvi lecke: A választójog és a választási rendszerek fejlődése

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A választójog fogalma – választási alapelvek a XX. században. A választási rendszerek alaptípusai. A választási rendszerek kialakulása Európában. Választójogi reformok a XIX. században. Választási rendszerek a modern tömegdemokráciában. A magyar választási rendszer kialakulása és változásai. A hatályos választási rendszer és választójog.

FOGALMAK: *aktív választójog, passzív választójog, cenzus, közvetett választás, szavazás titkossága, többségi választási rendszer, arányos választási rendszer, vegyes választási rendszer, általános választójog, vagyoni és műveltségi cenzus, adócenzus, plurális választójog, virilizmus, ajánlási rendszer, prémiumos rendszer, egyéni választókerület, kopogtatócédula, pártlista, országos lista.*

VIII/1. tankönyvi lecke: A közösségi ideálok elsődlegessége a művészetekben

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A vadászmagiától a halottkultuszig. Művészet és hatalom összekapcsolódása. Az öncélú művészet megszületése.

FOGALMAK: *mágia, Vénusz-szobrocskák, animizmus, idolk, vallásos művészet, világi művészet, halottkultusz, protogeometrikus és geometrikus művészet, keleties (orientalizáló) stílus, kalokagathia, tragédia, hellenizmus eklekticizmusa, „birodalmi művészet”.*

VIII/2. tankönyvi lecke: A művészetek és a vallások kapcsolata a középkorban. A magyar feudális állam kultúrája

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A hit szolgálata. A román stílus. A gótika. A bizánci és az iszlám kultúra a középkorban. Művészet a középkori Magyarországon.

FOGALMAK: *gregoriánus, lombard iskola, iparművészet, keresztény univerzalizmus, román stílus, lovagi költészet, gótika, külső támpillér, támív, miniatúrák, táblaképek, sokszorosított grafikák, kisművészet, mozaik, ikonosztáz, képbomboló mozgalom, szárnyas „fantáziaragadozó”, szárnyas oltárok.*

VIII/3. tankönyvi lecke: A művészet helye a polgári társadalomban

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A harmónia megtalálása – a reneszánsz. Lenyűgöző pompa és életöröm – a barokk. A „magányos ember panasza” – stílusok a XIX. században. A reneszánsztól a romantikáig – művészetek Magyarországon.

FOGALMAK: *reneszánsz művészet, trecento, quattrocento, polihisztor, manierizmus, udvari katolikus barokk, polgári protestáns barokk, rokokó, szubjektivizmus, naturalizmus, szecesszió, elidegenedett, ember, „virágos” reneszánsz, monumentális faépítészet, dunai barokk iskola, alföldi „nagytemplom”, tájkép, életkép, történelmi festmény.*

VIII/4. tankönyvi lecke: A művészetek helykeresése a központ nélküli világban

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az „önelvű vizualitás” és a funkcionalizmus. A hagyományokkal való szembenállás és a hagyományokhoz való visszatérés. A tömegek hatása a művészetre. Modern művészet Magyarországon.

FOGALMAK: *„önelvű vizualitás”, impresszionizmus, a „Salon”, posztimpresszionizmus, szimbolizmus, felhőkarcoló, expresszionizmus, szürrealizmus, kubizmus, fauvizmus, konstruktivizmus, pointillizmus, „modern” szituáció, „posztmodern” szituáció, giccs, film, tömegközönség, tömegizlés, tömegművészet, manipuláció, nyilvánosság, hivatalos („akadémikus”) izlés, operett, nemzeti opera, szimfonikus zene, népdal, historizáló eklektika, avantgárd.*

IX/1. tankönyvi lecke: Az európai tudományos gondolkodást megalapozó görög szemlélet. A világ nagy tudományos központjai

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Gyakorlatiasság és meditáció – tudományok az ókori Keleten. A tudományos gondolkodás megszületése Görögországban. A filozófia új kérdései a hellenizmus korában. Szaktudományok – gyakorlati tudományok. Tudományok az ókor és a középkor határán.

FOGALMAK: *mítosz, kozmogonikus mítosz, káosz, nirvána, meditáció, lokajáta irányzat, konfucianizmus, taoizmus, legizmus, filozófia, retorika, dialógus, dialektika, logika, arkhé, szofisták, künikoszok (cinikusok), ideák, célokság (teleológia), Lúkeion, epikureizmus, sztoicizmus, szkeptizmus, újplatonizmus, Muszeion, földközponturnó világkép, kettős igazság (veritas duplex), alkímia, geográfusok.*

IX/2. tankönyvi lecke: A tudományok autonómiája és hatékonysága a középkorban

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: „Tekintélyen és kényszeren alapuló kultúra.” Az universitas. A skolasztika. Az ortodox kereszténység és a tudomány. Tudomány a középkori Magyarországon.

FOGALMAK: *világi hatalom (regnum), egyházi hatalom (sacerdotium), Pápai Állam, invesztitúraharc, interdictum, excommunicatio, egyházjog, világi jog, „hét szabad művészet”, egyetem, licentia, fakultás (orvosi, jogi, teológiai), doktor, skolasztika, Domonkos-rend, Ferences-rend, averroisták, empirikus módszer, misztika, harmadik Róma, pravoszláv hit, artium fakultás, magister, kolostori rector.*

IX/3. tankönyvi lecke: A nagy világvallások

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A brahmanizmus. A buddhizmus. Kínai vallások. A kereszténység. Az iszlám. A világvallások összehasonlítása.

FOGALMAK: *világtörvény, örökkévaló Isten (Visnu, Siva), személytelen isteni erő („Minden-Egy”), varna-rendszer, karma, reinkarnáció, Buddha, nirvána, mahájána irányzat, hinájána irányzat, tibeti lámaizmus, zen-buddhizmus, jang-jin, „tao”, kínai univerzizmus, Szentháromság, bűnbocsánat, üdvözülés, utolsó ítélet, szentségek, ima, istentisztelet, Allah, iszlám öt fő követelménye, dzsihad, Korán, szunna (hadisz), szunnita, síita, kalifa.*

IX/4. tankönyvi lecke: Tudományos megújulási kísérletek a reneszánsztól Einsteinig

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A tapasztalat felértékelődése – a természettudományok fejlődése. A filozófia. A természettudományos gondolkodás „egyeduralma” – a kutatómunka feltételeinek változása. A tudományok fejlődésének kezdetei Magyarországon. A tudományok virágzása a polgári Magyarországon.

FOGALMAK: *természettudományok, kritikai szellemiség, fizika, matematika, vérkeringés, „felesleges” nedvek, csillagjósolás, alkímia, gravitációs erő, tudományos szakszókincs, egyetemi laboratóriumok, hivatásos tudósok, nemzeti akadémiák, leíró társadalomtudomány, elemző társadalomtudomány, kémia forradalma, élőlények rendszertana, evolúciós elmélet, radioaktivitás, gyakorlati munkaiskola, Georgicon, kutatóintézetek, József Műegyetem, hengerszék, dinamó, porlasztó, transzformátor, szellemtörténeti iskola, kávéház, Kelet-kutatás.*

X/1. tankönyvi lecke: Az európaiság gyökerei

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A „görög-római bölcső”. A birodalomépítés büvkörében. A keresztény nemzetközösség. Politikai szövetségek esélyei a középkorban. Egység és Európa a világosodástól a modern hatalmi szövetségek megjelenéséig. Megosztott Európa – megosztott világ. Népszövetség – Európa a világban. Európa egységesítésének legújabb törekvései.

FOGALMAK: *Frank birodalom, Német-római Birodalom, birodalmi eszme, „Christiana Republica”, Grand Dessin, Szent Szövetség, hármass szövetség, antant szövetség, Népszövetség, „bolsevik veszély”, mandátumrendszer, ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete), Páneurópai Unió, Briand-javaslat, osztrák–német vámunió, Beneš-javaslat, Dunai államok vámuniója, Tardieu-terv, Európai Együttműködési Egyesület, Európai Gazdasági Közösség, Európai Unió.*

X/2. tankönyvi lecke: Nemzetközi biztonsági és katonai szervezetek

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Intenzív kapcsolatok a nemzetek között. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) megalakulása, céljai. Az ENSZ szervezete. Európa „kettészakadása” a második világháború után. Gazdasági szervezetek a „kettészakadt” Európában. Katonai-politikai szervezetek kialakulása a „kettészakadt” Európában. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO). Változások Európában 1989 után. Európa biztonsági rendszere 1989 után.

FOGALMAK: *nemzetközi egymásrautaltság, nemzetbiztonság, helsinki záróokmány, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya, Emberi Jogok Bizottsága, ENSZ szervezete, szuperhatalom, felzárkóztatási doktrína, Kominform, „két tábor elve”, hidegháború, Nemzetközi Valutaalap, Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, Marshall-terv, általános vámtarifá- és kereskedelmi egyezmény (GATT), KGST, Montánunió, Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), Varsói Szerződés, Kollektív Biztonság, Harmel-doktrína, Európai Bizottsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC), Nyugat-Európai Unió (WEU), Európa Tanács (Council of Europe).*

X/3. tankönyvi lecke: Az Európai Unió kialakulása és szervezete

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az európai egység fogalma. Az Európai Unió kialakulásáig vezető folyamat. Európai Közösségekből Európai Unió. Az új évezred kihívásai az Unióval szemben. Az Európai Közösség intézményei. Az EU szervezete.

FOGALMAK: *Kormányközi Konferencia (IGC), amszterdami szerződés, euró, Agenda 2000, luxemburgi csúcs, helsinki csúcs, nizzai csúcs, göteborgi csúcs, Gazdasági és Monetáris Unió, Európai Közösségek Tanácsa, Európai Tanács (ET), Coreper (állandó képviselők bizottsága), Bizottság, Európai Parlament (EP), Bíróság.*

X/4. tankönyvi lecke: Magyarország és az európai, euroatlanti integráció

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Magyarország és a NATO. Az „enyhülés és a nyitás éve”. „Partnerség a békéért”. A Fehér könyv és a NATO-bővítéssel kapcsolatos nemzetközi vita. A madridi NATO-konferencia. A NATO-csatlakozás belpolitikai vonatkozásai. Az Európai Közösségek és Magyarország viszonya 1989-ig. Az Európai Közösség és Magyarország 1989 után. A Társulási megállapodás. Magyarország és az EU-tagság.

FOGALMAK: *Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC), „Partnerség a békéért”, felajánlási dokumentum, Fehér könyv, ratifikációs folyamat, népszavazás, Általános Vámtarifá- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT), Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), kereskedelmi és együttműködési megállapodás, PHARE-program, társulás, társulási megállapodás, szabadkereskedelem, madridi csúcs, konformitás tesztje, országvélemény, csatlakozási szerződés.*